

การเปลี่ยนแปลงห่วงโซ่อุปทานของไม้สักในงานสถาปัตยกรรม Transition of Teak Timber Supply Chain in Architectural

รับบทความ	12/03/2021
แก้ไขบทความ	15/04/2021
ยอมรับบทความ	16/04/2021

มัชฌิมาศ มรรคา เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร
ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Matchimat Makka, Terdsak Tachakitkachorn
Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University
muchimad_aum@hotmail.com, terdsak.t@chula.ac.th

บทคัดย่อ

ประเทศไทยนำไม้สักจากป่าธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เป็นเวลากว่าสองพันปีมาแล้ว ไม้สักนับเป็นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ มีคุณภาพสูงเป็นที่ต้องการของนานาประเทศ ใช้งานได้สารพัดประโยชน์ตั้งแต่โครงสร้างไปจนถึงเครื่องเรือน และสถาปัตยกรรมไม้สักยังมีส่วนช่วยลดค่าคาร์บอนฟุตพริ้นท์ด้วย ไม้สักไม่ได้มีคุณค่าเฉพาะด้านความงามของงานช่างเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักฐานของยุคสมัยที่สะท้อนถึงวัฒนธรรม สะท้อนคุณค่าความสำคัญผ่านการใช้งาน จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ายังขาดงานวิจัยที่สร้างความเข้าใจในรูปแบบโครงสร้าง ที่มา และลักษณะของห่วงโซ่อุปทานไม้สัก หลังจากการสำรวจ ทำให้พบแหล่งข้อมูลหลักที่สามารถเห็นภาพรวมของห่วงโซ่อุปทานนี้ได้ โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างผู้ผลิต ผู้แปรรูป ผู้จำหน่าย ทั้งภาครัฐและเอกชน จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ (1) ห้างหุ้นส่วนจำกัด คุณเฮงหลี คำไม้ (2) ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงเลื่อยจักร ไทเชียง (3) ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอียบฮวดเส็ง โรงเลื่อยจักร และ (4) องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลโดยตรงจากการสัมภาษณ์ และการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ได้แก่ งานวิจัย สารคดี และข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติม ทำให้สรุปยุคสมัยของผู้ประกอบการไม้สักแปรรูปได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึงรูปแบบโครงสร้าง ที่มา และลักษณะของห่วงโซ่อุปทานไม้สักในงานสถาปัตยกรรม ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และผู้ใช้งาน โดยใช้แหล่งข้อมูลเหล่านี้มาสังเคราะห์ด้วยการแบ่งช่วงเวลา และนำข้อมูลมาเรียบเรียงจัดทำเส้นเวลาเพื่อให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลง

จากการศึกษาพบว่า (1) สามารถจำแนกยุคสมัยของผู้ประกอบการออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคที่ 1 ยุคการเข้ามาของบริษัทต่างชาติ ยุคที่ 2 ยุคชุมชนโรงเลื่อยหลังวัดสระเกศ และยุคที่ 3 ยุคการขยายตัวไปยังย่านบางโพ และสามารถแบ่งการเปลี่ยนแปลงของห่วงโซ่อุปทานได้ 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่ 1 ช่วงรุ่งเรืองของอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ ช่วงที่ 2 ช่วงเศรษฐกิจอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ซบเซา และช่วงที่ 3 ช่วงสืบทอดกิจการแปรรูปไม้ (2) ความสัมพันธ์ของห่วงโซ่อุปทานระหว่างต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และผู้ใช้งานไม้สัก ในแต่ละช่วงเวลามีความแตกต่างกันทั้งแหล่งผลิตไม้สัก การแปรรูปเพื่อจำหน่าย เส้นทาง การขนส่ง และการใช้งาน (3) ข้อสังเกตอื่น ๆ ในเรื่องการนำไม้สักไปผลิตไม้วีเนียร์เพื่อส่งออก และการนำไม้สักมาเป็นวัสดุก่อสร้างในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของยุโรป โดยมีข้อเสนอแนะสามารถนำข้อมูลจากการศึกษาไปขยายผลเพื่อยืนยันให้เห็น และเข้าใจถึงคุณค่าของไม้สัก รวมถึงแนวทางมาตรฐานไม้สักที่มีคุณภาพต่องานสถาปัตยกรรมต่อไป

คำสำคัญ: ไม้สัก ห่วงโซ่อุปทาน การเปลี่ยนแปลง อุตสาหกรรมไม้แปรรูป วัสดุก่อสร้าง

Abstract

Thailand has utilized Teak timber for over two thousand years. The timber is considered as economical valuable and high quality wood which is demanded in several countries. This is because it can be use for various benefits as construction to furnitures. Moreover, its architecture takes part in reducing carbon footprint as well. The timber not only valuable in the beautiful of handicraft but also an evident of era that reflects culture and value of the usage. According to researching the relevant studies, found that there is lack of the understanding of structure model, background and the characteristics of the supply chain. After the survey, the main sources of information of overall supply chain were founded. The study was conducted by a sample group of 4 manufacturers, processors, and distributors in both public and private sectors including (1) Koon Heng Lee Timber Limited Partnership (2) Thai Chiang Sawmill Limited Partnership (3) Eam Huat Seng Sawmill Limited Partnership (4) Forest Industry Organization. I collect information directly from the interview and studying information from other sources, including research, documentary and additional historical data, can summarize the era of teak entrepreneurs. The objective is to understand the structure, origin and nature of the teak supply chain in architecture from upstream water-medium-downstream and user these sources to synthesize through time division bring information to compile and create a timeline to understand the changes.

In conclusion, (1) It can be classified into the era of the entrepreneurs which are 3 eras : the 1st era, the arrival of foreign companies, the 2nd era, the sawmill community after Saket Temple, and the 3rd era, the expansion to Bang Pho district. The transformation of the supply chain can be divided into 3 periods during the first period of prosperity wood processing industry, wood processing industry during the second period of economic stagnation and the third phase, the succession period of the wood processing business (2) relationship between the supply chain between upstream water-medium-downstream users each period has different sources of teak production, processing for distribution transport routes and usage. (3) other observations in regard to bringing wood veneer production for export and import wood as a building material in the shipbuilding industry in Europe. The suggestion can be used from the study to expand the results to confirm and understand the value of teak, the standard approach to quality teak for architecture.

keywords: *Teak Timber, Supply Chain, Transition, Lumber industry, Building material*

บทนำ

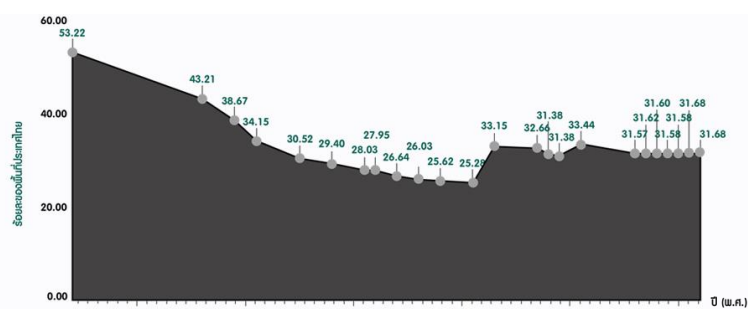
ไม้สักเป็นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจของประเทศไทย มีคุณภาพสูง เป็นที่ต้องการ ใช้งานได้สารพัดประโยชน์ ทั้งวัสดุก่อสร้างจนถึงเครื่องเรือนได้ดี กระแสโลกด้านสิ่งแวดล้อมเริ่มให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผลผลิตจากไม้ไม่เพียงแต่จะใช้พลังงานในการผลิตน้อยกว่าวัตถุก่อสร้างอื่น แต่ยังทำหน้าที่เหมือนคลังเก็บก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่ดีอีกด้วย เนื่องจากไม้สักมีความทนทาน ปลูกไม่กิน แกะสลักง่าย สีสวย และอายุการใช้งานยาวนาน สถาปัตยกรรมไม้สักจึงไม่ได้มีคุณค่าแค่ความงามของงานช่างเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักฐานของยุคสมัยที่สะท้อนถึงวัฒนธรรม ซึ่งหลงเหลือมาถึงปัจจุบันไม่มากนัก ไม้สักจึงสะท้อนคุณค่าความสำคัญผ่านการใช้งาน จึงถือเป็นหลักฐานทางภูมิปัญญาของคนไทยมาอย่างช้านาน

ภาพ 1 ภูมิปัญญาในงานสถาปัตยกรรมไม้สัก
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

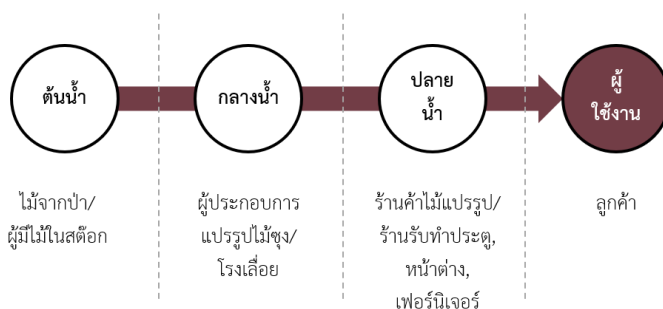
จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าไม้สักได้เริ่มมีความสำคัญตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี ซึ่งมีพัฒนาการขึ้นเป็นลำดับ จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไม้สักได้กลายเป็นสินค้าสำคัญที่ทำรายได้ให้กับประเทศมหาศาล การค้าไม้สักช่วงนี้ตกอยู่ในอิทธิพลของบริษัทค้าไม้อังกฤษ ตั้งแต่การนำไม้สักออกจากป่าไปจนถึงมือผู้บริโภค แต่เกิดการลักลอบตัดไม้จำนวนมาก เพื่อแก้ปัญหารัฐบาลไทยจึงจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นเพื่อเป็นองค์กรรับผิดชอบให้เป็นระบบมากขึ้น (มรกต อาริยะ, 2535, น.1-12) ภายหลังมีการสนับสนุนการปลูกสวนป่าจากภาครัฐ เพื่อยกระดับอุตสาหกรรมไม้จากสวนป่าปลูก

เดิมชาวบ้านนำไม้สักมาเป็นวัสดุก่อสร้างกันอย่างแพร่หลาย ปัจจุบันสถาปัตยกรรมไม้สักหลงเหลือไม่มากนัก ด้วยข้อจำกัดทางกฎหมายการก่อสร้าง วัสดุก่อสร้างชนิดอื่น และอัตราการผลิตไม้สักลดลงทุกปี ไม้สักจึงกลายเป็นไม้หายาก ราคาแพง ซึ่งเป็นผลมาจากการทำสัมปทานป่าไม้ที่ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีอัตราการลดลงอย่างต่อเนื่อง หากนำมาเทียบกับพื้นที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ยิ่งชี้ชัดว่าพื้นที่ป่าสัมปทานได้ถูกทำลายลงไปเป็นจำนวนมากแล้ว ทำให้รัฐบาลไทยประกาศปิดป่าสัมปทานทั่วประเทศ จึงมีการนำเข้าซุงไม้สักจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาทดแทน แต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ ส่งผลให้ผู้ประกอบการโรงเลื่อย ร้านค้าไม้แปรรูป และช่างไม้ ลดจำนวนลงตามไปด้วย ไม้สักแปรรูปจึงเป็นวัสดุก่อสร้างที่จำเพาะในวงชนชั้นสูงหรือผู้มีฐานะใช้เท่านั้น ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายที่ยังไม่มีข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจในอุตสาหกรรมไม้สักแปรรูปนี้

ภาพ 2 สถิติพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย พ.ศ. 2504-2562 ที่มา : มูลนิธิสืบาคะเสถียร

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่าส่วนมากเป็นงานวิจัยที่พูดถึงประวัติการทำป่าไม้ในประเทศ การตลาด และข้ามไปยังส่วนของเทคโนโลยีการก่อสร้างเลย ทำให้ยังขาดงานวิจัยที่สร้างความเข้าใจในรูปแบบโครงสร้าง ที่มา และลักษณะของห่วงโซ่อุปทานไม้สักในงานสถาปัตยกรรมแต่ละช่วงเวลา โดยใช้แหล่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และ การศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ได้แก่ งานวิจัย สารคดี และข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องโดยตรง มา สังเคราะห์ข้อมูลด้วยการแบ่งช่วงเวลา และนำข้อมูลมาเรียบเรียงจัดทำเส้นเวลาเพื่อให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลง

ภาพ 3 แผนผังแสดงความสัมพันธ์ห่วงโซ่อุปทาน

วัตถุประสงค์

เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบโครงสร้าง ที่มา ลักษณะของห่วงโซ่อุปทานไม้สักในงานสถาปัตยกรรม ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และผู้ใช้งานไม้สัก

ขอบเขตการศึกษา

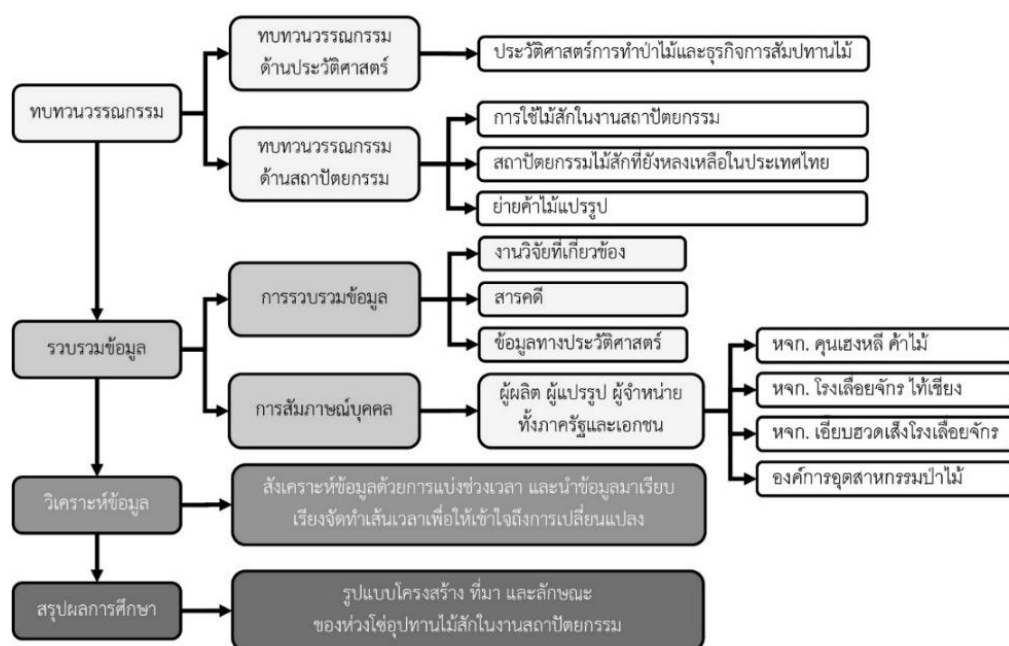
บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงห่วงโซ่อุปทานของงานสถาปัตยกรรม โดยศึกษาอุตสาหกรรมแปรรูปเฉพาะไม้สักเท่านั้น กรณีศึกษา 4 แห่ง ได้แก่ (1) ห้างหุ้นส่วนจำกัด คุณเฮงหลี ค่าไม้ (2) ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงเลื่อยจักร ไทเชียง (3) ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอื้อยฮวดเส็งโรงเลื่อยจักร (4) องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยนี้ ประกอบไปด้วยวิธีการศึกษา 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การทบทวนวรรณกรรม เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบโครงสร้างที่มาของห่วงโซ่อุปทานไม้สักทางด้านประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม โดยได้ทบทวนเกี่ยวกับประเด็นดังต่อไปนี้
 - 1.1. ทบทวนวรรณกรรมด้านประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับการทำป่าไม้ ธุรกิจการสัมปทานไม้จากต่างชาติ และอุตสาหกรรมการแปรรูปไม้สักในประเทศไทย
 - 1.2. ทบทวนวรรณกรรมด้านสถาปัตยกรรม เกี่ยวกับการใช้ไม้สักในงานสถาปัตยกรรม และพัฒนาการก่อสร้างโครงสร้างไม้
2. การรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 2 วิธี ดังนี้
 - 2.1. การสัมภาษณ์บุคคล ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ประกอบการค้าไม้แปรรูป ผู้ประกอบการโรงเลื่อย และช่างผู้ประกอบวิชาชีพในย่านชุมชนหลังวัดสระเกศ ย่านบางโพ และหน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง โดยมีคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ประเด็นหลัก ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงการค้าไม้ในย่านนั้น ๆ แหล่งที่มาของไม้สัก คุณภาพไม้สัก การนำไม้สักไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและการทำเครื่องเรือน ปริมาณผู้ซื้อผู้ขาย และปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการไม้สัก

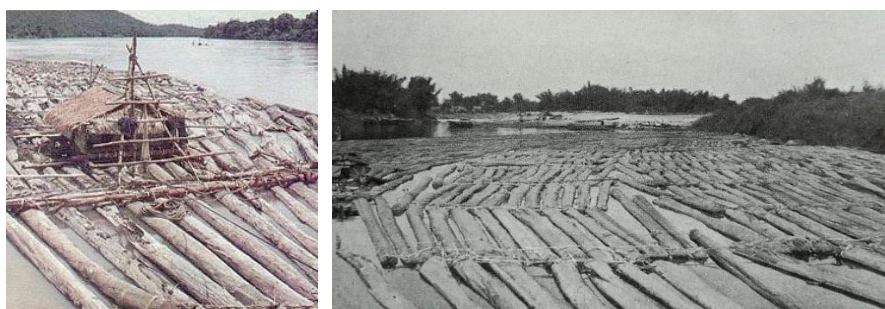
- 2.2. การรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสาร ประกอบไปด้วย (1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ไม้สักในงานสถาปัตยกรรม (2) สารคดีการทำไม้สัก (3) ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องโดยตรง และ (4) แผนที่ตำแหน่งโรงเลื่อยที่เป็นหลักฐานเบื้องต้นที่ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของย่านร้านค้าไม้
3. การประมวลและวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ด้วยการแบ่งช่วงเวลา และนำข้อมูลมาเรียบเรียงจัดทำเส้นเวลา เพื่อให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้าง ที่มา และลักษณะของห่วงโซ่อุปทานไม้สัก
4. การสรุปผลและข้อเสนอแนะ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาจัดทำเส้นเวลา เพื่อแสดงให้เห็นถึงรูปแบบโครงสร้าง ที่มา และลักษณะของห่วงโซ่อุปทานไม้สักในงานสถาปัตยกรรม

ภาพ 4 แผนผังแสดงวิธีการศึกษา

ผลการศึกษา

อดีตการขนส่งซุงไม้สักมักใช้วิธีการล่องแพไปตามลำน้ำต่าง ๆ เช่น แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน ทั้งนี้เพราะแม่น้ำดังกล่าวมีต้นกำเนิดอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย อันเป็นที่ตั้งของแหล่งป่าไม้สักที่สำคัญ แม่น้ำทั้ง 4 สายจะไหลมาบรรจบกันกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา และไหลลงมาถึงกรุงเทพฯ ทั้งยังมีแม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำโขง ที่ใช้ล่องซุงไม้สักไปยังประเทศเพื่อนบ้านได้ โดยมีการคัดคุณภาพ ไม้สักคุณภาพดีจะถูกส่งออกไปขายต่างประเทศ ส่วนไม้สักที่มีคุณภาพรองจะซื้อขายกันเพื่อใช้สอยภายในประเทศ (ชมัยโณม สุนทรสวัสดิ์, 2521)

ภาพ 5 ซุงไม้สักที่มัดเป็นแพล่องลงมาตามแม่น้ำ ที่มา : มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน

ภาพ 6 การขนย้ายและการแปรรูปไม้สักในอดีต

ที่มา : มุลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์

ไม้สักสามารถนำมาใช้ได้สารพัดประโยชน์ ด้วยคุณสมบัติเฉพาะของไม้สักที่มีความแข็งแรง อยู่ตัวดี ทนทานต่อสภาพอากาศ ปลวกไม่กิน แกะสลักง่าย สีสวย อายุการใช้งานยาวนาน ในด้านงานสถาปัตยกรรมไม้สักยังสามารถนำไปใช้ในการก่อสร้างได้ตั้งแต่โครงสร้าง ผนัง พื้น วงกบ ประตู หน้าต่าง รวมไปถึงใช้ทำเครื่องเรือนได้อีกด้วย

ภาพ 7 การนำไม้สักไปใช้ประโยชน์ในการก่อสร้าง ที่มา : (ซ้าย) facebook : เมืองไทยในอดีต , (ขวา) มิวเซียมไทยแลนด์

ภาพ 8 การนำไม้สักไปใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น การทำเครื่องเรือน การแกะสลัก

ที่มา : (ซ้าย) worthen-life.com (ขวา) ร้านแพร่สักทอง

หลังจากการสำรวจทำให้พบแหล่งข้อมูลหลักที่ทำให้สามารถเห็นภาพรวมของห่วงโซ่อุปทานนี้ โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างผู้ผลิต ผู้แปรรูป ผู้จำหน่าย ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่

1. ห้างหุ้นส่วนจำกัด คุณเฮงหลี คำไม้

ชุมชนโรงไม้หลังวัดสระเกศเป็นชุมชนเก่าที่มีการค้าไม้มาช้านาน ในอดีตกรุงเทพฯ ยังไม่มีถนนหนทางที่เจริญ คลองจึงถูกใช้เป็นเส้นทางขนส่งของซุงไม้สัก โดยชักลอกซุงตามลำน้ำเจ้าแม่มาลัยถึงโรงเลื่อยในกรุงเทพฯ ในอดีตโรงเลื่อยจะตั้งอยู่บริเวณถนนดำรงรักษ์ ริมคลองมหานาค ช่วงปีพ.ศ. 2497 - 2498 มีการปรับปรุงพัฒนาถนนดินเป็นถนนลาดยาง ลำคลองถูกสงวนไว้เป็นเส้นทางสัญจรของผู้คนเท่านั้น โรงเลื่อยจักรที่เติบโตขึ้นจึงต้องย้ายกิจการไปนอกเมือง ทำให้โรงเลื่อยจักรบริเวณนี้ค่อย ๆ เลิกกิจการไป มีบางส่วนย้ายไปตั้งกิจการบริเวณย่านบางโพ และมีบางส่วนที่ยังคงสืบทอดกิจการต่อ ๆ กันมาที่เดิม

คุณเฮงหลี คำไม้ เริ่มกิจการร้านค้าไม้สักแปรรูปเมื่อปีพ.ศ. 2497 อยู่ริมถนนดำรงรักษ์ ต่อมาในปีพ.ศ. 2509 - 2510 รัฐบาลสมัยนั้นไม่ให้ตั้งร้านค้าไม้แปรรูปบริเวณถนนดำรงรักษ์ จึงย้ายร้านค้ามาอยู่ซอยบรมบรรพต เช้าที่วัดสระเกศ รอสว่างอาคาร และเมื่อพ.ศ. 2513 ได้เช่าอาคารพาณิชย์เพื่อเปิดเป็นร้านค้าไม้แปรรูปมาจนถึงปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านค้าไม้แปรรูป คุณเฮงหลี คำไม้ สามารถแบ่งช่วงเวลาได้ 2 ยุค คือ

- 1.1 ยุคเฟื่องฟูของไม้สัก ช่วงก่อนพ.ศ. 2540 ร้านค้าไม้แปรรูปในย่านหลังวัดสระเกศยังค้าเฉพาะไม้สักเท่านั้น และไม้สักยังมีราคาไม่สูงมาก ผู้คนหรือช่างรับเหมาจึงนิยมมาซื้อไม้สักไปทำประตูหน้าต่างเป็นจำนวนมาก อีกทั้งประเทศไทยมีเศรษฐกิจที่ดีอยู่ จึงทำให้สามารถขายไม้สักได้เป็นจำนวนมาก
- 1.2 ยุคล่มสลายของไม้สัก ในปัจจุบันราคาไม้สักสูงขึ้นมากเกินไป ทำให้ผู้บริโภคไม่มีกำลังซื้อ จึงหันมาใช้ไม้ชนิดอื่นที่ราคาถูกแทน ร้านค้าไม้แปรรูปจึงหันมาค้าไม้ชนิดอื่นมากขึ้นเพื่อเป็นตัวเลือกให้กับลูกค้า (พัฒนา มุกปึกษา เจริญ, 2562)

ภาพ 9 ห้างหุ้นส่วนจำกัด คุณเฮงหลี คำไม้ ร้านค้าไม้แปรรูปหลังวัดสระเกศ

2. ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงเลื่อยจักร ใต้เขียง

ย่านบางโพ เป็นย่านที่มีผู้ประกอบการโรงเลื่อยและร้านค้าไม้แปรรูปที่ย้ายมาจากบริเวณย่านหลังวัดสระเกศ และผู้ประกอบการร้านค้าไม้แปรรูปอื่น ๆ เดิมโตขึ้นใหม่ จนนับว่าเป็นย่านค้าไม้ที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่ง เนื่องจากสมัยก่อนการขนส่งไม้จะใช้เส้นทางเรือ ย่านบางโพจึงเป็นจุดที่นำไม้ลงจากเรือมาพักไว้ ก่อนนำเข้าไปยังโรงเลื่อย จึงเกิดเป็น ‘ถนนสายไม้’ ขึ้น ซึ่งตั้งอยู่ในซอยประสานภูมิตร จนพัฒนามาเป็นย่านขายไม้สำคัญ ปัจจุบันย่านบางโพยังคงมีชื่อเสียงในด้านชุมชนที่มีฝีมือด้านการทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ ชุมชนช่างแกะสลักเครื่องไม้เก่าแก่ และตลาดเฟอร์นิเจอร์ไม้ ที่ผลิตสินค้าส่งออกทั้งในและต่างประเทศ

โรงเลื่อยจักร ใต้เขียง เป็นโรงเลื่อยเก่าแก่ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2497 สืบทอดกิจการอย่างยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน ยังคงมีการนำเข้าซุงไม้สักจากประเทศพม่า และขนส่งสินค้ามาทางเรือ ลงสินค้าที่ทำเรือคลองเตย และล่องต่อมาทางแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วจึงลากจูงซุงไม้สักเข้าคลองวัดเสาหินเพื่อนำเข้าโรงเลื่อย แต่มีจำนวนที่น้อยลงมาก เมื่อเทียบกับในอดีตที่ทำการมา ปัจจุบันนี้เป็นการนำเข้าไม้สักจากประเทศพม่าในรูปแบบไม้สักแปรรูปแทน เนื่องจากพม่าให้ส่งออกเป็นไม้แปรรูปแล้วเท่านั้น และมีการสั่งไม้สักจากทางภาครัฐให้กับลูกค้าด้วย (ดุสิต เสนาภูพิทักษ์, 2563)

ภาพ 10 ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงเลื่อยจักร ใต้เขียง โรงเลื่อยและร้านค้าไม้แปรรูปย่านบางโพ

3. ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอียบฮวดเส็ง โรงเลื่อยจักร

สมบัติ พูลาวรวงศ์ และ สุรศักดิ์ เอี่ยมติงามเลิศ ได้ให้สัมภาษณ์ในสารคดี ‘ตามรอยสัก ขุมทรัพย์แห่งป่า’ ในรายการ กบนอกกะลา โรงเลื่อยจักรเอียบฮวดเส็งเป็นโรงเลื่อยเก่าแก่อีกแห่งหนึ่ง ก่อตั้งขึ้นจากร้านค้าไม้เล็ก ๆ ย่านถนนดำรงรักษ์ ย่านวัดสระเกศ พ.ศ. 2498 แล้วค่อย ๆ เติบโตจากรุ่นสู่รุ่นมายังย่านบางโพ การขนส่งซุงไม้สักจะมากับเรือเดินสมุทรจาก ประเทศพม่า แล้วจึงขนถ่ายสินค้าส่วนหนึ่งลงแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณสะพานพระราม 9 ผูกไม้ซุงเป็นแพเตรียมสำหรับส่งไปยัง โรงเลื่อยเพื่อแปรรูป อีกส่วนหนึ่งจะนำลงเรือลอมส่งไปยังโรงเลื่อยไม้ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แปรรูปซุงไม้สักเป็นไม้ วีเนียร์เพื่อเป็นสินค้าส่งออกไปยังตลาดยุโรป ซึ่งวีเนียร์ไม้สักได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในการต่อเรือและเฟอร์นิเจอร์

ภาพ 11 ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอียบฮวดเส็ง โรงเลื่อยจักรและแปรรูปไม้ย่านบางโพ
ที่มา : สารคดีกบนอกกะลา REPLAY: ตามรอยสัก ขุมทรัพย์แห่งป่า (5 พ.ค. 2549)

4. องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.)

กรมป่าไม้ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลให้เข้าไปทำไม้สักครั้งแรกในป่าแม่แฮด จังหวัดแพร่ ในปี พ.ศ. 2455 ซึ่งมีนโยบาย ที่รัฐบาลอนุมัติให้กรมป่าไม้จัดทำไม้สักเองและนำล่องลงมาขายเชิงพาณิชย์ เนื่องจากต้องการเพิ่มพูนรายได้ให้กับแผ่นดิน ฝักฝนพนักงาน ส่งเสริมความรู้ความชำนาญในการทำไม้ตามหลักวิชาการให้กับเจ้าหน้าที่ เพื่อให้สามารถควบคุมการทำไม้ของ ประชาชนและบริษัทต่างชาติได้ และเพื่อรักษาราคาไม้ในท้องตลาดให้อยู่ในมาตรฐานและไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก (ชมัยฉนิม สุนทรสวัสดิ์, 2521, น.39) อ.อ.ป. ก่อตั้งขึ้นปี พ.ศ. 2490 เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการทำไม้ ต่อมาได้ยกฐานะเป็นรัฐวิสาหกิจ ในปี พ.ศ. 2499 เพื่อประกอบธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมป่าไม้ โดยสรุปลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

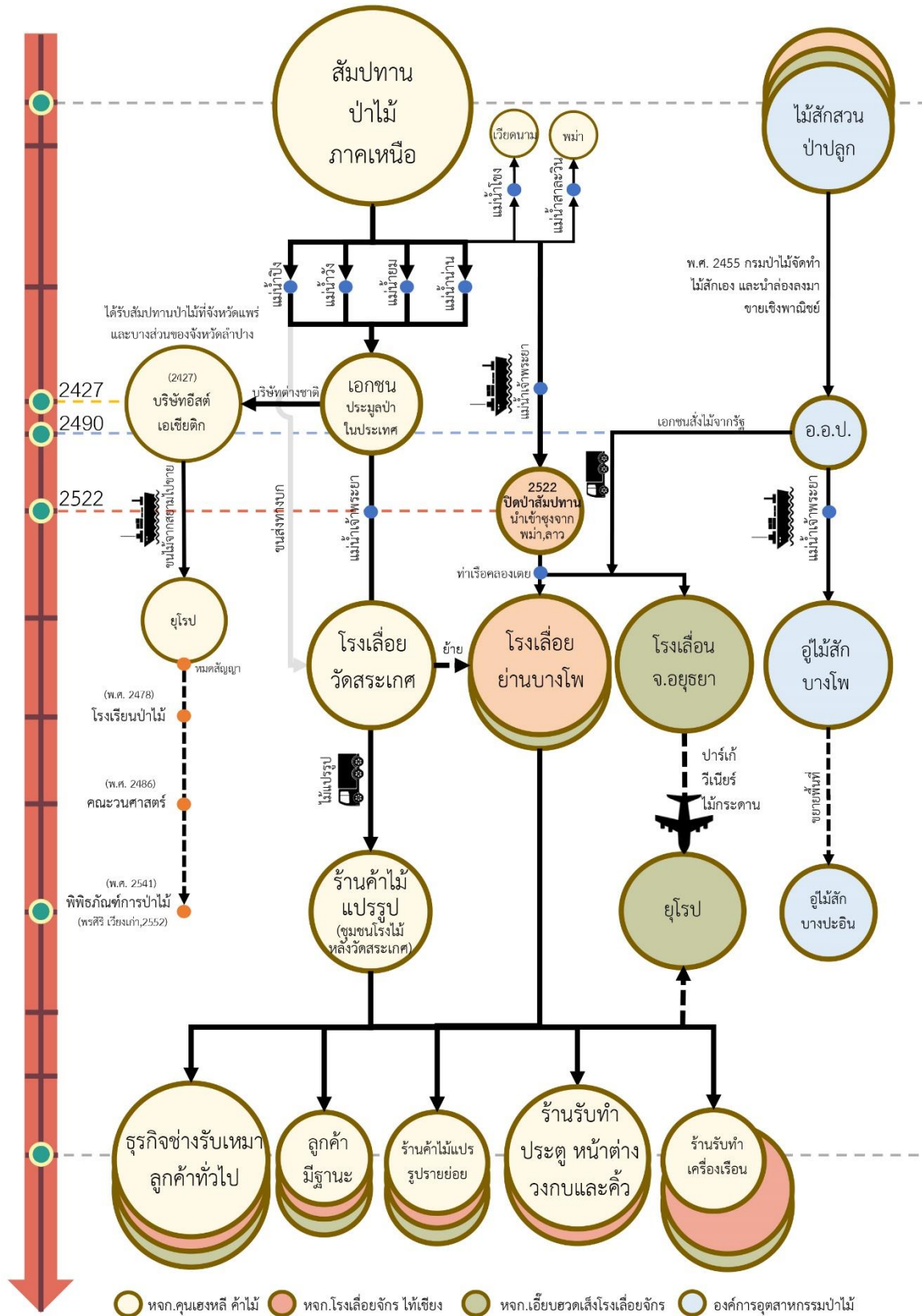
- พ.ศ. 2449 มีการปลุกสวนสักแปลงแรก ป่าแม่ปาน อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่
- พ.ศ. 2452 จัดทำแผนบำรุงป่า จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนหว่านเมล็ดสักตามที่ว่างในป่าทองที่จังหวัดลำพูน
- พ.ศ. 2455 มีการเข้าทำไม้สักครั้งแรกในป่าแม่แฮด เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่แผ่นดิน
- พ.ศ. 2456 รัฐบาลได้รับเวนคืนป่าสักแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จากเจ้าผู้ครองนคร
- พ.ศ. 2465 ทำป่าสักแม่สลิต-แม่ระกาเพิ่มอีกหนึ่งแห่ง
- พ.ศ. 2470 ยกเลิกการทำป่าสักแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และให้บริษัทอีสต์เอเชียติกเป็นผู้รับสัมปทานต่อ
- พ.ศ. 2474 จัดตั้งอูไม้สักที่บางปะอินเพิ่ม เนื่องจากอูไม้สักที่ปากน้ำโพไม่เพียงพอกับกิจการที่ขยายตัวมากขึ้น

ภาพ 12 (ซ้าย) แปลงปลูกสวนป่าสักของ อ.อ.ป. (กลาง) การประมุลไม้สัก (ขวา) พิพิธภัณฑไม้สักจาก อ.อ.ป.

ที่มา : องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

เมื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ได้แก่ งานวิจัย สารคดี และข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องโดยตรงทั้งหมด รวมทั้งจากการสำรวจกรณีศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน นำไปวิเคราะห์ ทำให้สรุปเส้นเวลาแสดงการเปลี่ยนแปลงห่วงโซ่อุปทานของไม้สัก ดังนี้

ภาพ 13 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงห่วงโซ่อุปทานของไม้สัก

ตาราง 1 สรุปการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง	ปีก่อตั้ง	ย่าน	สรุป
ห้างหุ้นส่วนจำกัด คุณเฮงหลี ค้าไม้	2497	หลังวัด สระเกศ	อดีตค้าเฉพาะไม้สักเท่านั้นอยู่ริมถนนดำรงรักษ์ ต่อมาย้ายร้านค้ามาอยู่ซอย บรมบรรพต หลังวัดสระเกศ ปัจจุบันราคาไม้สักสูงขึ้นมาก ผู้บริโภคไม่มีกำลัง ซื้อ จึงหันมาค้าไม้ชนิดอื่นมากขึ้นเพื่อเป็นตัวเลือกให้กับลูกค้า
ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงเลื่อยจักร ไท้เซียง	2497	ย่านบางโพ	แปรรูปและค้าเฉพาะไม้สักเท่านั้น เป็นไม้สักร้าเข้าเฉพาะจากประเทศพม่า เท่านั้น อดีตนำเข้ามาเป็นรูปแบบของซุง ขนส่งมาทางเรือเดินสมุทร ปัจจุบัน นำเข้ามาเป็นรูปแบบของไม้สักแปรรูปเท่านั้น
ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอื้อยฮวดเส็ง โรงเลื่อยจักร	2498	ย่านบางโพ	ย้ายกิจการมาจากริมถนนดำรงรักษ์ ปัจจุบันเปิดกิจการอยู่ที่ย่านบางโพ นำเข้าซุงไม้สักจากประเทศพม่ามากับเรือเดินสมุทร แล้วขนถ่ายสินค้าลง แม่น้ำเจ้าพระยา แล้วล่องเข้าคลองมายังโรงเลื่อย อีกส่วนนำลงเรือฉลอม ส่งไปยังโรงเลื่อย จออยุธยา แปรรูปเป็นไม้วีเนียร์เพื่อเป็นสินค้าส่งออกไปยุโรป
องค์การ อุตสาหกรรมป่าไม้	2490	หน่วยงาน รัฐบาล	รัฐบาลมีนโยบายทำป่าสักเอง และล่องซุงลงมาขายเชิงพาณิชย์ เนื่องจาก ต้องการเพิ่มรายได้ให้แผ่นดิน ส่งเสริมความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่ ประกอบกับ สัมปทานป่าไม้ของบริษัทชาวต่างชาติในป่าจะสิ้นอายุลง จึงจัดตั้งอู่ไม้สักที่ ปากน้ำโพ แต่เนื่องจากกิจการที่ขยายตัวมากขึ้น จึงจัดตั้งอู่ที่บางปะอินเพิ่ม

สรุปผล

จากการศึกษาเพื่อให้เห็นภาพรวมของรูปแบบโครงสร้างที่มาของห่วงโซ่อุปทานไม้สัก สรุปได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการค้าไม้สักแปรรูป สามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคที่ 1 การเข้ามาทำ
สัมปทานป่าไม้ในประเทศไทยของบริษัทต่างชาติ ซึ่งดำเนินกิจการเพื่อส่งออกไม้สักแปรรูปไปยังตลาดการค้าไม้ในทวีปยุโรป
ยุคที่ 2 การตั้งชุมชนโรงเลื่อยหลังวัดสระเกศ ซึ่งเป็นชุมชนเก่าที่มีการค้าไม้มาช้านาน มีพ่อค้าชาวจีนมาทำการค้าและก่อตั้ง
โรงเลื่อยในกรุงเทพฯ โดยขึ้นไปประมูลซุงไม้สักจากทางภาคเหนือมาแปรรูป และส่งไม้แปรรูปนี้ไปยังร้านค้าไม้แปรรูปรายย่อย
อื่น ๆ และยุคที่ 3 การขยายตัวไปยังย่านบางโพ เนื่องจากการปรับปรุงพัฒนาพื้นที่เดิม แต่ถึงอย่างนั้นด้วยบริบทของย่าน
บางโพทำให้สามารถขนส่งไม้ได้สะดวก ย่านบางโพจึงมีผู้ประกอบการร้านค้าไม้แปรรูปทั้งเก่าและใหม่ ๆ เดิมโตขึ้นเรื่อย ๆ จน
นับว่าเป็นย่านค้าไม้ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

อีกทั้งยังสามารถแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงของห่วงโซ่อุปทานได้ 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่ 1 เป็นช่วงรุ่งเรืองของ
อุตสาหกรรมแปรรูปไม้สัก ซึ่งยังมีทรัพยากรป่าไม้สักในประเทศไทยจำนวนมาก ทำให้ไม้สักเป็นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ
สร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก ช่วงที่ 2 เป็นช่วงเศรษฐกิจซบเซาของอุตสาหกรรมแปรรูปไม้สัก อันเนื่องมาจาก
ปริมาณป่าไม้สักในประเทศไทยลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ทำให้รัฐบาลต้องประกาศปิดป่าสัมปทานทั่วประเทศ เหลือเพียงซุง
ไม้สักที่นำเข้าจากพม่าเท่านั้นที่โรงเลื่อยสามารถนำเข้าเพื่อผลิตสินค้าต่อไปได้ และช่วงที่ 3 เป็นช่วงสืบทอดกิจการแปรรูป
ไม้สัก ด้วยปริมาณไม้สักที่ลดลง แต่ความต้องการใช้งานยังสวนทางกัน ทำให้โรงเลื่อยและร้านค้าไม้แปรรูปบางรายต้องปิดตัว
ไป บางรายต้องย้ายไปยังพื้นที่อื่นเพื่อตั้งกิจการใหม่ มีเพียงบางผู้ประกอบการรายใหญ่ที่ยังสามารถสืบทอดกิจการต่อไปให้กับรุ่น
ต่อไปได้ หรือการปรับตัวนำไม้ชนิดอื่นมาขาย และหาแหล่งไม้สักใหม่ ๆ จากภาครัฐและเอกชนเพื่อเป็นตัวเลือกให้กับผู้ใช้งาน

2. ความสัมพันธ์ของห่วงโซ่อุปทาน ระหว่าง ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และผู้ใช้งานไม้สัก ในแต่ละช่วงเวลามีความ
แตกต่างกันทั้งแหล่งที่มาของไม้สัก และการแปรรูปเพื่อจำหน่ายให้กับผู้ใช้งาน มีความแตกต่างกันตั้งแต่แหล่งผลิตไม้สัก ซึ่งใน
อดีตจะเป็นไม้สักที่ได้จากป่าไม้ธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันนั้นเป็นไม้ที่ได้จากการปลูกสวนป่าขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ใน

ด้านการขนส่ง มีการปรับเปลี่ยนวิธีไปจากการขนส่งขงไม้สักทางน้ำ โดยการล่องแพมาตามแม่น้ำหรือการใช้เรือเดินสมุทรมาเป็นการขนส่งทางบกแทน เนื่องจากมีเส้นทางที่ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น และเนื่องจากเส้นทางน้ำถูกใช้เป็นเส้นทางคมนาคม อีกทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้งานไม้สักของผู้บริโภค จากในอดีตที่เคยสามารถนำไม้สักมาใช้เป็นวัสดุก่อสร้างกันอย่างแพร่หลาย แต่ในปัจจุบันไม้สักกลายเป็นไม้หายาก ราคาสูง มีอัตราการผลิตลดลงทุกปี และด้วยข้อจำกัดทางกฎหมายการก่อสร้าง ทำให้ผู้บริโภคมีปริมาณลดน้อยลงจำเพาะในวงชนชั้นสูงหรือผู้ชื่นชอบที่มีฐานะใช้เท่านั้น

3. ข้อสังเกตอื่น ๆ จากการศึกษารูปแบบโครงสร้างที่มาของไม้สัก ยังมีอีกเส้นทางหนึ่ง ที่สร้างรายได้สำคัญไม่แพ้กัน และยังเป็นที่ยินยอมจากต่างชาติเป็นจำนวนมาก คือ การนำไม้สักไปแปรรูปเป็นไม้วีเนียร์เพื่อส่งออกไปยังตลาดค้าไม้ที่ยิ่งใหญ่ในทวีปยุโรป และการนำไม้สักมาเป็นวัสดุในการก่อสร้างในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของชาวยุโรป เป็นการแสดงให้เห็นว่าไม้สักเป็นไม้มีค่ามาก มีคุณภาพดี ลายสวย เป็นที่ชื่นชอบ และหาได้ในเฉพาะแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

ไม้สักเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่งต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและอนาคต ทั้งยังเป็นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจของประเทศไทย งานวิจัยนี้จึงสามารถเป็นฐานข้อมูลเพื่อยืนยันให้เห็นและเข้าใจถึงคุณค่าของไม้สัก เพื่อให้เกิดการพัฒนาช่องทางวัสดุจากไม้สักสำหรับงานวิจัยอุตสาหกรรมไม้สักอื่น ๆ และเป็นแนวทางพัฒนามาตรฐานไม้สักที่มีคุณภาพต่องานสถาปัตยกรรม

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้สำเร็จได้ด้วยความรู้จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจจรร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และได้รับการอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์จากคุณพัฒนา มุกปากษาเจริญ คุณดุสิต เสนาภูพิทักษ์ และผู้ประกอบการร้านค้าไม้แปรรูปอื่น ๆ รวมถึงทางบัณฑิตวิทยาลัยที่ได้มอบทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิต จึงขอขอบคุณมา ณ ที่นี้

บรรณานุกรม

- กุสุมา พรหมยานนท์, จงกลดินทร์ แสงอาสภวิริยะ, ปรีดา ศรีนฤวรรณ และ ประภัสสร วรรณสถิตย์. (2562). *รูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าการผลิตไม้สักท่อนของสวนป่าองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือบน*. การประชุมวิชาการระดับชาติ ด้านบริหารธุรกิจ ครั้งที่ 6, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กบนอกกะลา. (2549, 28 เมษายน). *ตามรอยสัก ชุมทรัพย์แห่งป่า*. กรุงเทพฯ: บริษัท ทีวีบุรพา จำกัด.
- กรมป่าไม้. (2556). *องค์ความรู้ไม้สักไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้.
- خمیسو سونترสวัสดิ์. (2521). *การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทยตั้งแต่ พ.ศ.2439-2475*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ไพโรจน์ สันป่าเป้า. (2553). *ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการไม้สักจากป่าองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ของอุตสาหกรรมป่าไม้ในจังหวัดแพร่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์).
- มรกต อาริยะ. (2535). *การค้าไม้สักในดินแดนล้านนาในรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ.2411-2453)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร).
- วีรัตน์ สุขยิ่ง. (2508). *สถานการณ์การค้าไม้สักไทยกับต่างประเทศ ปี 2490-2506*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์).
- วรรณณี ภูมิจิตร. (2547). *ตลาดและย่านการค้าขายสมัยกรุงศรีอยุธยา*. ใน *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายแช่คุณ แซ่เต๋ย (พิมพ์ครั้งที่ 1)* (หน้า 24-35). กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด.

สัมภาษณ์

- ดุสิต เสนาภูพิทักษ์. ผู้ประกอบการย่านบางโพ หจก. โรงเลื่อยจักร ไทเขียง. (2563, 19 พฤศจิกายน). *สัมภาษณ์*.
- พัฒนา มุกปากษาเจริญ. ผู้ประกอบการย่านหลังวัดสระเกศ หจก. คุณเฮงหลี ค้าไม้. (2562, 16 ธันวาคม). *สัมภาษณ์*.
- สมบัติ พุฒารวงศ์. ผู้ประกอบการย่านบางโพ หจก. เอียบฮวดเส็ง โรงเลื่อยจักร. (2549, 5 พฤษภาคม). *สัมภาษณ์*. สารคดีกบนอกกะลา.
- สุรศักดิ์ เอี่ยมดีงามเลิศ. ผู้ประกอบการย่านบางโพ หจก. เอียบฮวดเส็ง โรงเลื่อยจักร. (2549, 5 พฤษภาคม). *สัมภาษณ์*. สารคดีกบนอกกะลา.